

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
V kadencja

Druk nr 2059

Warszawa, 29 marca 2007 r.

Pan
Marek Jurek
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. i na podstawie art. 32 ust. 2 regulaminu Sejmu niżej podpisani posłowie wnoszą projekt ustawy:

- o zmianie ustawy - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.

Do reprezentowania wnioskodawców w pracach nad projektem ustawy upoważniamy pana posła Waldemara Nowakowskiego.

(-) Mieczysław Aszkiełowicz; (-) Jan Bednarek; (-) Renata Beger;
(-) Krzysztof Filipek; (-) Andrzej Grzesik; (-) Alina Gut; (-) Danuta Hojarska; (-) Edward Józef Kiedos; (-) Grzegorz Kołacz; (-) Andrzej Lepper;
(-) Czesław Litwin; (-) Jan Łączny; (-) Wanda Łyżwińska; (-) Janusz Maksymiuk; (-) Waldemar Nowakowski; (-) Adam Ołdakowski; (-) Marzena Paduch; (-) Mateusz Piskorski; (-) Renata Rochnowska; (-) Wojciech Romaniuk; (-) Krzysztof Sikora; (-) Grzegorz Skwierczyński; (-) Waldemar Starosta; (-) Józef Stępkowski; (-) Leszek Sułek; (-) Lech Szymańczyk;
(-) Grażyna Tyszko; (-) Elżbieta Wiśniowska; (-) Genowefa Wiśniowska;
(-) Lech Woszczerowicz; (-) Janusz Marek Wójcik; (-) Jerzy Zawisza;
(-) Maria Zbyrowska.

Projekt

Ustawa
z dnia _____ 2007 r.

o zmianie ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi

Artykuł 1

W ustawie z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1270 z późn. zm.) po Dziale VIII wprowadza się dział VIIIa w następującym brzmieniu:

"Dział VIIIa Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.

Art. 287¹ §1. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia przysługuje od prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, gdy przez jego wydanie stronie została wyrządzona szkoda, a zmiana lub uchylenie tego orzeczenia w drodze przysługujących stronie środków prawnych nie było i nie jest możliwe.

§2. W wyjątkowych wypadkach, gdy niezgodność z prawem wynika z naruszenia podstawowych zasad porządku prawnego lub konstytucyjnych wolności albo praw człowieka i obywatela, skarga przysługuje także od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie wydanego przez sąd pierwszej instancji, jeżeli strony nie skorzystały z przysługujących im środków prawnych, chyba że jest możliwa zmiana lub uchylenie orzeczenia w drodze innych przysługujących stronie środków prawnych.

Art. 287² W wypadkach określonych w art. 287¹ skargę może wnieść także Prokurator Generalny, jeżeli niezgodność orzeczenia z prawem wynika z naruszenia podstawowych zasad porządku prawnego, albo Rzecznik Praw Obywatelskich, jeżeli niezgodność orzeczenia z prawem wynika z naruszenia konstytucyjnych wolności albo praw człowieka i obywatela.

Art. 287³ Od tego samego orzeczenia strona może wnieść tylko jedną skargę.

Art. 287⁴ Skargę można oprzeć na podstawie naruszeń prawa materialnego lub przepisów postępowania w wyniku nieprawidłowej kontroli działalności administracji publicznej, które spowodowały niezgodność orzeczenia z prawem, gdy przez jego wydanie stronie została wyrządzona szkoda.

Art. 287⁵ § 1. Skarga powinna zawierać:

- 1) oznaczenie orzeczenia, od którego jest wniesiona, ze wskazaniem, czy jest ono zaskarżone w całości lub części,
- 2) przytoczenie jej podstaw oraz ich uzasadnienie,
- 3) wskazanie przepisu prawa, z którym zaskarżone orzeczenie jest niezgodne,
- 4) uprawdopodobnienie wyrządzenia szkody, spowodowanej przez wydanie orzeczenia, którego skarga dotyczy,

- 5) wykazanie, że wzruszenie zaskarżonego orzeczenia w drodze innych środków prawnych nie było i jest możliwe, a ponadto - gdy skargę wniesiono stosując art. 287¹ § 2 - że występuje wyjątkowy wypadek uzasadniający wniesienie skargi,
- 6) wniosek o stwierdzenie niezgodności orzeczenia z prawem.

§ 2. Ponadto skarga powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego. Do skargi - oprócz jej odpisów dla doręczenia ich uczestniczącym w sprawie osobom - dołącza się dwa odpisy przeznaczone do akt Sądu Najwyższego.

Art. 287⁶ § 1. Skargę wnosi się do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie, w terminie dwóch lat od dnia jego uprawomocnienia się.

§ 2. W razie stwierdzenia niezachowania warunków formalnych określonych w art. 287⁵ § 2, przewodniczący wzywa o poprawienie lub uzupełnienie skargi.

§ 3. Skargę nieopłaconą oraz skargę, której braków strona nie uzupełniła w terminie, sąd odrzuca na posiedzeniu niejawnym.

Art. 287⁷ Po doręczeniu skargi stronie przeciwnej, a gdy skargę wniósł Prokurator Generalny lub Rzecznik Praw Obywatelskich - obydwu stronom, sąd przedstawia niezwłocznie akta sprawy Sądowi Najwyższemu.

Art. 287⁸ § 1. Sąd Najwyższy odrzuca na posiedzeniu niejawnym skargę, jeżeli ulegała ona odrzuceniu przez sąd niższej instancji, skargę wniesioną po upływie terminu, skargę niespełniającą wymagań określonych w art. 287³ § 1, jak również skargę z innych przyczyn niedopuszczalną.

§ 2. Skarga podlega także odrzuceniu, jeżeli zmiana zaskarżonego orzeczenia w drodze innych środków prawnych była lub jest możliwa albo jeżeli nie zachodzi wyjątek, o którym mowa w art. 287¹ § 2.

Art. 287⁹ Sąd Najwyższy odmawia przyjęcia skargi do rozpoznania, jeżeli jest oczywiście bezzasadna.

Art. 287¹⁰ Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw. Skarga podlega rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym, chyba że ważne względy przemawiają za wyznaczeniem rozprawy.

Art. 287¹¹ § 1. Sąd Najwyższy oddala skargę w razie braku podstawy do stwierdzenia, że zaskarżone orzeczenie jest niezgodne z prawem.

§ 2. Uwzględniając skargę Sąd Najwyższy stwierdza, że orzeczenie jest w zaskarżonym zakresie niezgodne z prawem

§ 3. Jeżeli sprawa ze względu na osobę lub przedmiot nie podlegała orzecznictwu sądów w chwili orzekania, Sąd Najwyższy - stwierdzając niezgodność orzeczenia z prawem - uchyla zaskarżone orzeczenie oraz orzeczenie sądu pierwszej instancji i odrzuca pozew albo umarza postępowanie.

Art. 287¹² W wypadkach nieuregulowanych przepisami niniejszego działu do postępowania wywołanego wniesieniem skargi stosuje się odpowiednio przepisy Działu VA ustawy z dnia 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego o skardze kasacyjnej.

Przepisy Działu VIIIa mają zastosowanie do orzeczeń sądów administracyjnych, które stały się prawomocne od dnia 1 września 2004 r.

Uzasadnienie

W Kodeksie postępowania cywilnego uregulowana została skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹ i nast. k.p.c.). Celem tej instytucji prawnej jest umożliwienie obywatelom skutecznego dochodzenia roszczeń odszkodowawczych za szkodę wyrządzoną przez wydanie niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia. Przepisów k.p.c. dotyczących skargi nie stosuje się co do orzeczeń sądów administracyjnych oraz ostatecznych decyzji. Jeżeli szkoda została wyrządzona orzeczeniem sądu administracyjnego, żądanie jej naprawienia powinno być w myśl art. 417¹ § 2 k.c. poprzedzone - podobnie jak w przypadku szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego - stwierdzeniem ich niezgodności we "właściwym postępowaniu". Takiego postępowania jednak w obowiązującym prawie nie ma. Wprawdzie ustawa - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi przewiduje możliwość dokonania oceny legalności prawomocnego orzeczenia w określonych przypadkach - w razie wznowienia postępowania, czy też w postępowaniu o unieważnienie prawomocnego orzeczenia sądu administracyjnego, co jednak te środki prawne nie mogą być porównywane ze skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Przede wszystkim celem tych postępowań nie jest uzyskanie rozstrzygnięcia stwierdzającego, dla potrzeb późniejszego dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od państwa, że prawomocne orzeczenie nie jest zgodne z prawem.

Pozycja procesowa poszkodowanego, dochodzącego roszczenia odszkodowawczego na podstawie art. 417 k.c., zwłaszcza w postępowaniu dowodowym jest niewątpliwie dużo silniejsza, gdy dysponuje on orzeczeniem stwierdzającym wprost, iż dane rozstrzygnięcie jest niezgodne z prawem.

Istnieje zatem pilna potrzeba wprowadzenia do ustawy - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi środka prawnego, umożliwiającego obywatelom uzyskanie - w stosownym postępowaniu - orzeczenia stwierdzającego wprost, iż konkretne, prawomocne, rozstrzygnięcie sądu administracyjnego jest niezgodne z prawem, w celu umożliwienia im dochodzenia ewentualnych roszczeń odszkodowawczych od państwa w sposób równie skuteczny i na analogicznych zasadach, jak w przypadku osób poszkodowanych przez wydanie niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego.

W zakresie daty wejścia w życie projektowanej nowelizacji przyjęto rozwiązanie pozwalające na jednolitą praktykę stosowania ustawy z dnia 22.12.2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 Nr 13, poz. 98) potwierdzoną orzecznictwem Sądu Najwyższego (postanowienie SN z 1.02.2006 r. sygn. akt I CNP 10/06 Lex nr 172182, postanowienie SN z 12.07.2005 r. I CNP 1/05, OSNC 2006 Nr 1, poz. 15) oraz nowelizacji Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.

Projekt nie podlega regulacjom Prawa UE i nie wnosi. wzrostu obciążeń dla budżetu Państwa.

Warszawa, 20 kwietnia 2007 roku

BAS-WAiEM-924/07

Pan
Marek Jurek
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Opinia
w sprawie zgodności poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo
o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (przedstawiciel
wnioskodawców: poseł Waldemar Nowakowski) z prawem Unii
Europejskiej

Na podstawie art. 34 ust. 9 uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 roku – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity: Monitor Polski z 2002 r., Nr 23, poz. 398 z późn. zm.) sporządza się następującą opinię:

1. Przedmiot projektu ustawy

Projekt zmierza do zmiany ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 roku – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270, z późn. zm.). Wnioskodawcy proponują rozbudowanie zasad postępowania przed sądami administracyjnymi o reguły dotyczące skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, które są wzorowane na rozwiązaniach przyjętych w ustawie z dnia 17 listopada 1964 roku - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.).

2. Stan prawa wspólnotowego w materii objętej projektem

Materie, których dotyczy projekt, pozostają poza zakresem regulacji prawa Unii Europejskiej.

3. Analiza przepisów projektu pod kątem ustalonego stanu prawa wspólnotowego.

Projekt nie reguluje kwestii objętych zakresem prawa Unii Europejskiej.

4. Konkluzje

Projekt reguluje kwestie nieobjęte zakresem prawa Unii Europejskiej.

Opracował: Zespół Prawa Europejskiego

Akceptował: Dyrektor Biura Analiz Sejmowych

Michał Królikowski

Deskrytory bazy Rex: Unia Europejska, projekt ustawy, sąd administracyjny

Warszawa, 20 kwietnia 2007 roku

BAS-WAiEM-925/07

Pan
Marek Jurek
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Opinia
w sprawie stwierdzenia, czy poselski projekt ustawy o zmianie ustawy -
Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (przedstawiciel
wnioskodawców: poseł Waldemar Nowakowski) jest projektem ustawy
wykonującej prawo Unii Europejskiej

Projekt zmierza do zmiany ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 roku – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270, z późn. zm.). Wnioskodawcy proponują rozbudowanie zasad postępowania przed sądami administracyjnymi o reguły dotyczące skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, które są wzorowane na rozwiązaniach przyjętych w ustawie z dnia 17 listopada 1964 roku - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.). Projekt nie zawiera przepisów mających na celu wykonanie prawa Unii Europejskiej.

Projekt nie jest projektem ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej.

Opracował: Zespół Prawa Europejskiego
Akceptował: Dyrektor Biura Analiz Sejmowych

Michał Królikowski

Deskrytory bazy Rex: Unia Europejska, projekt ustawy, sąd administracyjny

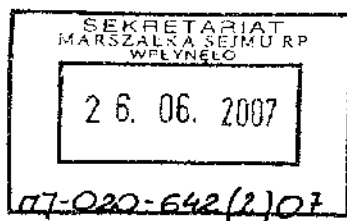
Warszawa, dnia 25 czerwca 2007 r.

Waldemar Nowakowski

Posel Klubu Samoobrona RP

MARSZAŁEK SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Pan Ludwik Dorn

Szanowny Panie Marszałku,

W piśmie Biura Legislacyjnego Sejmu z dnia 19 kwietnia 2007r. znak BL-1700-113/07, stwierdzono, że *"przedmiotowa regulacja wprowadza przepisy niespójne z obowiązującym systemem prawnym, a także z Konstytucją"* oraz że *"przedstawione przez Wnioskodawców, analogiczne jak w Kodeksie postępowania cywilnego rozwiązania dotyczące skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, powodują niezgodność z systemową zasadą odrębności postępowania cywilnego i administracyjnego oraz z przepisami art. 183 ust. 1 i art. 184 Konstytucji."* W piśmie tym stwierdzono także, że *"Sąd Najwyższy nie jest z mocy prawa sądem właściwym do orzekania o niezgodności z prawem prawomocnych orzeczeń wojewódzkich sądów administracyjnych lub Naczelnego Sądu Administracyjnego, które to sądy nie są sądami powszechnymi."*

Natomiast w piśmie z dnia 24 kwietnia 2007r. znak DLP-II-0700-55/07, BM-I-0700-168/07, zawierającym odpowiedź Ministra Sprawiedliwości na interpelację poselską wskazano, że *"nie można reguł obowiązujących w postępowaniu cywilnym przenosić na grunt postępowania administracyjnego. (...)"* Według zawartego w tym piśmie stanowiska *"zarówno wyrok oddalający skargę, jak i uchylający decyzję może być poddany kontroli przez Naczelnny Sąd Administracyjny w drodze skargi kasacyjnej, stanowiącej środek gwarantujący wyeliminowanie z obrotu prawnego orzeczenia niezgodnego z prawem. Mając na uwadze powyższe, stwierdzić należy, że w postępowaniu administracyjnym, odmiennie niż w postępowaniu cywilnym, strona ma możliwość poddania kontroli wyższej instancji każdego wyroku sądu administracyjnego w drodze istniejących środków prawnych (skargi kasacyjnej), tym samym wprowadzenie w tej procedurze unormowań funkcjonujących w postępowaniu cywilnym nie wydaje się celowe."*

Zdaniem wnioskodawców, reprezentowanych przeze mnie, argumenty przedstawione w ww. pismach są nietrafne i nie dają odpowiedzi na podstawowe w tej sprawie pytanie: czy osoba, która poniosła szkodę na skutek wydania niezgodnego z prawem prawomocnego wyroku sądu administracyjnego, może skutecznie dochodzić od Skarbu Państwa odszkodowania przed sądami powszechnymi.

Można bowiem odnieść wrażenie, że autorzy uzasadnień do ww. pism promują ryzykowną tezę o nieomyślności sądów administracyjnych. Dowodów, że jest inaczej, dostarcza przykładowo wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 września 2006r., wydany w sprawie sygn. akt SK 63/05¹ oraz analiza krytycznych głos orzeczeń sądów administracyjnych, także wyroków NSA.

Niezależnie od powyższego argumenty przedstawione w tych pismach nie zasługują na uwzględnienie z następujących powodów:

1. Opóźnianie prac nad nowelizacją ustawy - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi oznacza utrzymywanie stanu permanentnej niezgodności z art. 77 ust. 2 Konstytucji, ustawa (poprzez zaniechanie legislacyjne) uniemożliwia bowiem skuteczne dochodzenie odszkodowania za szkodę wywołaną wadliwymi orzeczeniami sądów administracyjnych. Nie ulega bowiem wątpliwości, że w sprawach administracyjnych źródłem szkody może być zarówno decyzja organu administracji, jak i orzeczenie sądu administracyjnego.
2. Projekt noweli nie powoduje "*niezgodności z systemową zasadą odrębności postępowania cywilnego i administracyjnego*" bowiem wprowadzenie instytucji skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem orzeczeń sądów administracyjnych nie oznacza wprowadzenia nadzoru judykacyjnego Sądu Najwyższego nad orzecznictwem sądów administracyjnych a jedynie ma zapewnić kontrolę tych orzeczeń pod względem zgodności z prawem a orzeczenie Sądu Najwyższego ma stanowić prejudykat w postępowaniu odszkodowawczym.
3. Proponowana nowelizacja ma właśnie na celu usunięcie stanu braku właściwości Sądu Najwyższego w sprawach o stwierdzenie niezgodności z prawem orzeczeń sądów administracyjnych.
4. Powołane w piśmie Biura Legislacyjnego z dnia 19 kwietnia 2007 r. przepisy Konstytucji nie wykluczają możliwości sprawowania przez Sąd Najwyższy kontroli nad orzecznictwem sądów administracyjnych - przepisy te wskazują jedynie, że nie

jest możliwe sprawowanie przez Sąd Najwyższy nadzoru nad orzecznictwem sądów administracyjnych.

5. Biuro Legislacyjne nie przeanalizowało wszystkich przepisów Konstytucji, które kształtują pozycję ustrojową Sądu Najwyższego. Sąd Najwyższy — zgodnie z art. 183 ust. 1 i 2 Konstytucji — sprawuje bowiem nie tylko nadzór w zakresie orzekania nad działalnością wszystkich sądów powszechnych, które w myśl art. 177 Konstytucji sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów (m. in. sądów administracyjnych) oraz sądów wojskowych, ale „**wykonuje także inne czynności określone w Konstytucji i ustawach**”. „*Inną czynnością określoną w ustawach*” ma być właśnie orzekanie w przedmiocie zgodności orzeczeń sądów administracyjnych z prawem. Biuro Legislacyjne nie uwzględniło zatem w przedstawionej analizie przepisu art. 183 ust. 2 Konstytucji.
6. Konieczność wprowadzenia instytucji stwierdzenia niezgodności z prawem orzeczenia sądu administracyjnego (stworzenia właściwego postępowania w tym przedmiocie) dostrzega także Rzecznik Praw Obywatelskich - *vide* pismo RPO z dnia 28 lutego 2006r. znak RPO-522091-V-KD/06, skierowane do Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego.
7. Nie można zgodzić się z tezą, iż o braku potrzeby wprowadzenia proponowanej instytucji przesądza fakt istnienia skargi kasacyjnej w systemie środków zaskarżenia orzeczeń sądów administracyjnych I instancji lub możliwość wznowienia postępowania przed tymi sądami. Po pierwsze, skarga kasacyjna w ustawie Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi odpowiada apelacji w postępowaniu cywilnym i powinna być uznawana za zwykły środek zaskarżenia orzeczenia I instancji. Skoro tak, to należy zauważyć, że procedura cywilna zawiera oba ww. środki prawne (skargę kasacyjną i skargę o wznowienie postępowania) - jednak pomimo tego ustawodawca uznał za konieczne wprowadzenie szczególnego środka zaskarżenia, jakim jest skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia ("kasacji w obronie prawa" - *vide* uzasadnienia projektów zawarte w drukach sejmowych nr 2007 z dnia 15 września 2003 r. oraz nr 2690 z dnia 15 marca 2004 r.). Środek ten został wprowadzony także pomimo istnienia w ustawie o Sądzie Najwyższym instytucji unieważnienia prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego (art. 64 ustawy o Sądzie Najwyższym). Odpowiednikiem tego przepisu jest art. 172 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.
8. Należy zauważyć, że obecnie (w sytuacji, gdy nie ma właściwego trybu stwierdzenia niezgodności z prawem orzeczeń sądów administracyjnych) Sąd Najwyższy, orzekający jako sąd kasacyjny w sprawie i tak może oceniać (tj. kontrolować) zgodność z prawem orzeczeń sądów administracyjnych w przypadku wniesienia skargi kasacyjnej od orzeczenia sądu II instancji w sprawie odszkodowawczej za szkodę wywołaną wadliwym wyrokiem sądu administracyjnego. Trzeba jednak podkreślić, że kontrola ta może być sprawowana wyłącznie w przypadkach

określonych w art. 398² § 1 k.p.c. (tj. w przypadku wniesienia skargi kasacyjnej w sprawie, w której wartość przedmiotu zaskarżenia jest wyższa niż pięćdziesiąt tysięcy złotych). Brak prejudykatu w postaci orzeczenia Sądu Najwyższego praktycznie uniemożliwia natomiast uzyskanie odszkodowania w sytuacji, gdy szkoda w kwocie niższej niż 50.000 zł wynika z wadliwego orzeczenia sądu administracyjnego.

9. W uzasadnieniu do projektu ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi wskazywano, że do jego mocnych stron zaliczyć można oparcie projektu na sprawdzonych wzorach, co w praktyce oznaczało przeniesienie na grunt postępowania sądownoadministracyjnego wprost instytucji prawa cywilnego (np. skarga kasacyjna wraz z jej podstawami). W ocenie wnioskodawców przy konstruowaniu właściwego - z punktu widzenia regulacji art. 417¹ § 2 k.c. - postępowania można ponownie sięgnąć do sprawdzonych wzorców procesowego prawa cywilnego.

Podsumowując należy podkreślić, że według art. 183 ust. 1 i 2 Konstytucji Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania. Sąd Najwyższy wykonuje także inne czynności określone w Konstytucji i ustawach.

Nie ma zatem przeszkód natury konstytucyjnej, by ustawa szczegółowa upoważniała Sąd Najwyższy do wykonywania także innych czynności, w tym polegających na kontroli z prawem orzeczeń sądów administracyjnych, bez możliwości ingerencji w orzecznictwo sądów administracyjnych poprzez uchylanie orzeczeń.

Orzeczenie Sądu Najwyższego w przedmiocie zgodności z prawem orzeczenia sądu administracyjnego nie byłoby zatem orzeczeniem z zakresu nadzoru judykacyjnego Sądu Najwyższego nad sądami administracyjnymi lecz stanowiłoby jedynie prejudykat w postępowaniu odszkodowawczym przed sądem powszechnym, co powodowałoby, że żądanie naprawienia szkody wywołanej wadliwym wyrokiem sądu administracyjnego stałoby się środkiem realnym a nie hipotetycznym.

Z wyrazami szacunku

Waldemar Nowakowski.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
MINISTER SPRAWIEDLIWOŚCI

Warszawa, dnia 24 kwietnia 2007 r.

4332

DLP-II-0700-55/07
BM-T-0700-168/07

Pan
Marek Jurek
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Marszałku

Uprzejmie przedstawiam pisemną odpowiedź na interpelację Pana Posła Waldemara Nowakowskiego w sprawie braku regulacji w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za szkody wyrządzone przez wydanie niezgodnych z prawem orzeczeń przez sądy administracyjne, nadesłaną przy piśmie z dnia 30 marca 2007 r., nr SPS-023-7392/07.

Zgodnie z zawartą w art. 77 ust. 1 Konstytucji RP zasadą obowiązku naprawienia szkody wynikłej z bezprawnego działania władzy publicznej, przesłanką odpowiedzialności jest niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej, przez co należy rozumieć nie tylko działanie stanowiące przejaw naruszenia prawa bądź też działanie bez podstawy prawnej, ale także zaniechanie, o ile porządek prawny nakłada na władzę publiczną obowiązek działania. Tak więc przesłanką odpowiedzialności odszkodowawczej według normy konstytucyjnej jest bezprawność zachowania się organu władzy publicznej. Zmiany przepisów Kodeksu cywilnego dokonane ustawą z dnia 17 czerwca 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1692) są konsekwencją rozwiązań przyjętych w art. 77 ust. 1 Konstytucji RP.

Odnosząc się do kwestii podnoszonych w interpelacji, wskazać należy, że rzeczywiście w myśl art. 417¹ § 2 Kodeksu cywilnego, jeżeli szkoda została wyrządzona przez wydanie prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji, jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu ich niezgodności z prawem. Odnosi się to również do wypadku, gdy prawomocne orzeczenie lub ostateczna decyzja zostały wydane na podstawie aktu normatywnego niezgodnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą. Takie uregulowanie oznacza, że dla powstania odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, konieczne staje się uzyskanie stosownego prejudykату, stwierdzającego niezgodność z prawem działania lub zaniechania w zakresie tych przejawów wykonywania władzy publicznej. Wskazać przy tym należy, że odpowiedzialność przewidziana w art. 417¹ § 2 k.c. dotyczy sytuacji, gdy szkoda została wyrządzona bezprawnym wydaniem decyzji lub orzeczenia, natomiast nie obejmuje przypadków, gdy przyczyną szkody stało się wadliwe (bezprawne) wykonywanie decyzji lub orzeczenia.

Stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku lub ostatecznej decyzji następuje według przepisów tego postępowania, w którym rozstrzygnięcie zostało wydane. Dla decyzji wydanych w postępowaniu administracyjnym trybem właściwym dla uruchomienia przewidzianej w art. 417¹ § 2 k.c. odpowiedzialności odszkodowawczej może być postępowanie o stwierdzenie nieważności decyzji (art. 156 Kodeksu postępowania administracyjnego) lub postępowanie o wznowienie postępowania administracyjnego (art. 145 k.p.a.).

W zakresie postępowania cywilnego podkreślić należy, że zgodnie z art. 424¹ k.p.c. skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia przysługuje od prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, gdy przez jego wydanie stronie została wyrządzona szkoda, a zmiana lub uchylenie tego orzeczenia w drodze przysługujących stronie środków prawnych nie było i nie jest możliwe.

Rozwiązanie to uwzględnia regulacje procedury cywilnej, zgodnie z którymi skarga kasacyjna przysługuje tylko od niektórych orzeczeń sądu drugiej instancji. Wniesienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest zatem możliwe jedynie w sytuacji, gdy wyrok sądu drugiej instancji nie może zostać zaskarżony w drodze skargi kasacyjnej, która jest środkiem prawnym gwarantującym wyeliminowanie orzeczenia niezgodnego z prawem. Niewykorzystanie przez stronę skargi kasacyjnej zamyka drogę do skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.

Nie można jednocześnie reguł obowiązujących w postępowaniu cywilnym przenosić na grunt postępowania administracyjnego. W postępowaniu sądowno-administracyjnym sąd administracyjny ocenia wyłącznie legalność zaskarżonej decyzji i działa jedynie kasacyjnie (uchyla decyzję lub oddala skargę), nie wydaje orzeczeń reformatoryjnych. Ponadto, zgodnie z art. 173 § 1 k.p.a., od wydanego przez wojewódzki sąd administracyjny wyroku lub postanowienia kończącego postępowanie w sprawie przysługuje skarga kasacyjna do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Wskazać należy, że redakcja tego przepisu wskazuje, że od każdego wyroku wojewódzkiego sądu administracyjnego przysługuje stronie skarga kasacyjna (a także od każdego postanowienia kończącego postępowanie w sprawie). Oznacza to, że zarówno wyrok oddalający skargę, jak i uchylający decyzję może być poddany kontroli przez Naczelny Sąd Administracyjny w drodze skargi kasacyjnej, stanowiącej środek prawny gwarantujący wyeliminowanie z obrotu prawnego orzeczenia niezgodnego z prawem.

Mając na uwadze powyższe, stwierdzić należy, że w postępowaniu administracyjnym, odmiennie niż w postępowaniu cywilnym, strona ma możliwość poddania kontroli wyższej instancji każdego wyroku sądu administracyjnego w drodze istniejących środków prawnych (skargi kasacyjnej), tym samym wprowadzenie w tej procedurze unormowań funkcjonujących w postępowaniu cywilnym nie wydaje się celowe.

Z MIAZDAMI PRACOWNIKÓW I UKŁADAMI

MINISTER

KRAJOWA RADA RADCÓW PRAWNYCH

00-478 Warszawa Aleje Ujazdowskie 18 lok. 4
tel./fax 022 - 622.84.28 , 622.84.33 , 622.05.88
e-mail kirp@kirp.pl

L.dz. *15465* /2007

Warszawa, dnia 10 lipca 2007 r.

**Szanowny Pan
Lech Czapla
Zastępca Szefa
Kancelarii Sejmu**

Szanowny Panie Ministrze

W nawiązaniu do przesłanego przy piśmie Nr PS-143/07 projektu ustawy o zmianie ustawy - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (przedstawiciel wnioskodawców poseł Waldemar Nowakowski) – uprzejmie zawiadamiam, że Krajowa Rada Radców Prawnych nie zgłasza uwag do tego projektu.

Z wyrazami szacunku

SEKRETARZ
KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

Władysław Lewandowski

WYDZIAŁ PREZYDIALNY

L.dz.

Data wpływu *18.07.07*

PREZES
NACZELNEGO SĄDU ADMINISTRACYJNEGO

Warszawa, dnia 12 lipca 2007 r.

L.dz. BO-60-6/07

Pan
Lech Czapla
Zastępca Szefa
Kancelarii Sejmu

W odpowiedzi na pismo z dnia 4 lipca 2007 r., znak PS-143/07, dotyczące poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi w części dotyczącej wprowadzenia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, uprzejmie przedstawiam co następuje:

Projekt ustawy o zmianie ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi obejmujący nowelizację przepisów zakwestionowanych przez Trybunał Konstytucyjny oraz uwzględniający wnioski Rzecznika Praw Obywatelskich – został już opracowany w Naczelnym Sądzie Administracyjnym, o czym informowałem Kancelarię Prezydenta RP i zostanie w najbliższym czasie przesłany do Sejmu.

Projekt ten obejmuje również odrębny dział regulujący problematykę skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.

Odnosząc się do nadesłanego poselskiego projektu ustawy należy zaznaczyć, że stanowi on prawie dosłowną kalkę Działu VIII Kodeksu postępowania cywilnego (art. 424¹ i nast.), przewidując właściwość Sądu Najwyższego do rozpoznawania tych spraw (art. 287⁵ § 2, art. 287⁸ – art. 287¹² projektu).

Rozwiązanie takie wydaje się wadliwe ponieważ narusza ono art. 184 Konstytucji RP powierzający Naczelnemu Sądowi Administracyjnemu – a nie Sądowi Najwyższemu – kontrolę działalności administracji publicznej. Sąd Najwyższy – stosownie do art. 183 ust. 1 Konstytucji – sprawuje nadzór w zakresie orzekania nad działalnością sądów powszechnych i sądów wojskowych.

WYDZIAŁ PREZYDIALNY

L.dz.

Data wpływu 16.07.2007

Z poważaniem

prof. Janusz Trzeciński

PIERWSZY PREZES
SĄDU NAJWYŻSZEGO
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 13 lipca 2007 r.

BSA I - 021-77/07

Pan
Lech CZAPLA
Zastępca Szefa
Kancelarii Sejmu

Szanowny Panie Ministre,

W odpowiedzi na pismo z dnia 4 lipca 2007 r., Ps-143/07 uprzejmie przesyłam uwagi Sądu Najwyższego do *poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.*

Z poważaniem

Prof. dr hab. Lech GARDOCKI

WYDZIAŁ PREZYDIALNY

L.dz.

Data wpływu 16.07.2007

SĄD NAJWYŻSZY
BIURO STUDIÓW I ANALIZ
Pl. Krasińskich 2/4/6, 00-951 Warszawa

Warszawa, dnia 12 lipca 2007 r.

U w a g i

do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi

Celem przedmiotowego projektu jest ustanowienie w przepisach regulujących postępowanie przed sądami administracyjnymi skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Niestety projektodawcy dosłownie powtórzyli treść Działu VIII Kodeksu postępowania cywilnego, dodanego ustawą zmieniającą z dnia 22 grudnia 2004 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98), co sprawia, że proponowane zmiany w ogóle nie uwzględniają osobliwości związanych z postępowaniem przed tymi sądami. W konsekwencji oznacza to konieczność dostosowania brzmienia poszczególnych przepisów, np. w zakresie właściwości, trybu, jak i sposobu rozstrzygnięcia skargi. Niezasadne jest również odwoływanie się do poszczególnych przepisów cywilnej procedury, skoro nie może ona mieć w tym przypadku zastosowania. W tym świetle przedstawiony projekt należy ocenić krytycznie.

Warszawa, dnia 16 sierpnia 2007 r.

DL-P-V-4502-1/07

Pan
Lech Czapla
Zastępca Szefa
Kancelarii Sejmu RP

Stonowany Panie Ministrze

W odpowiedzi na pismo z dnia 4 lipca 2007 r., nr Ps-143/07, dotyczące poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, uprzejmie przedstawiam następującą opinię.

Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi wprowadza do porządku prawnego instytucję skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w postępowaniu sądowoadministracyjnym.

Zgodnie z projektem, skarga przysługiwałaby od „prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, gdy przez jego wydanie stronie została wyrządzona szkoda, a zmiana lub uchylenie tego orzeczenia w drodze przysługujących stronie środków prawnych nie było i nie jest możliwe”.

Wstępna analiza zaproponowanych rozwiązań nasuwa następujące spostrzeżenia.

1. Może budzić wątpliwości regulacja wskazująca na Sąd Najwyższy jako właściwy do rozpoznawania skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia zapadłego w postępowaniu sądowoadministracyjnym.

Po pierwsze, należy podnieść argumenty natury ustrojowej. W myśl art. 175 Konstytucji RP wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Zgodnie z art. 183 ust. 1 Konstytucji RP, Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania. W przepisie tym nie wymieniono sądów administracyjnych. Nadzór nad nimi, w zakresie orzekania, sprawuje bowiem Naczelny Sąd Administracyjny (art. 3 § 2 ustawy z dnia 25 lipca 2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych, Dz. U. Nr 153, poz. 1269, z późn. zm.). Ponadto jedynie Naczelny Sąd Administracyjny oraz inne sądy administracyjne sprawują, w zakresie określonym w ustawie, kontrolę działalności administracji publicznej. Kontrola ta obejmuje również orzekanie o zgodności z ustawami uchwał organów samorządu terytorialnego i aktów normatywnych terenowych organów administracji rządowej (art. 184 Konstytucji RP).

Jak w związku z powyższym zauważono już w uzasadnieniu do projektu ustawy – Prawo o ustroju sądów administracyjnych: „(...) sądy administracyjne wraz z Naczelnym Sądem Administracyjnym tworzą całkowicie odrębny pion sądownictwa obok sądów powszechnych i sądów wojskowych oraz Sądu Najwyższego. Konstytucyjny model sądownictwa, zakładający całkowitą odrębność dwóch pionów sądownictwa, determinuje ustrój i właściwość sądów administracyjnych oraz konieczność wyraźnego rozgraniczenia zadań i właściwości sądów administracyjnych od zadań i właściwości sądów powszechnych. Określenie granic podziału zadań między sądami administracyjnymi i sądami powszechnymi oraz konsekwentne ich przestrzeganie powinno zapobiegać powstawaniu sporów kompetencyjnych między tymi sądami”.

O odrębności ustrojowej Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego (i odrębności funkcji przez te Sądy wykonywanych), a także o ich wzajemnej niezależności, świadczy pośrednio regulacja konstytucyjna, zgodnie z którą zarówno Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, jak i Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego są powoływani, na sześcioletnią kadencję, przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, spośród kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie

Ogólne każdego z tych Sądów. Można nadmienić, iż taka regulacja nie dotyczy żadnego innego Sądu wskazanego w Konstytucji RP.

Po drugie, należy zwrócić uwagę na fakt, iż w myśl art. 176 ust. 1 Konstytucji RP postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne. Ten konstytucyjny wymóg został spełniony w odniesieniu do sądownictwa administracyjnego wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270, z późn. zm.; dalej: „P.s.a.”) oraz wspomnianej już ustawy – Prawo o ustroju sądów administracyjnych. Zgodnie z art. 3 tej ostatniej ustawy, sprawy należące do właściwości sądów administracyjnych rozpoznają, w pierwszej instancji, wojewódzkie sądy administracyjne (§ 1). Naczelny Sąd Administracyjny sprawuje nadzór nad działalnością wojewódzkich sądów administracyjnych w zakresie orzekania w trybie określonym ustawami, a w szczególności rozpoznaje środki odwoławcze od orzeczeń tych sądów i podejmuje uchwały wyjaśniające zagadnienia prawne oraz rozpoznaje inne sprawy należące do właściwości Naczelnego Sądu Administracyjnego na mocy innych ustaw (§ 2).

Model funkcjonujący na podstawie wspomnianych regulacji opiera się na założeniu, iż przedmiotem postępowania przed sądami administracyjnymi jest sprawa sądownoadministracyjna. Jej elementem konstytutywnym jest „kontrolowanie przez sąd administracyjny działalności administracji publicznej”¹.

Jednakże elementem różniącym postępowania przed wojewódzkimi sądami administracyjnymi oraz NSA jest to, że ten ostatni sąd dokonuje kontroli administracji w sposób pośredni.

Owa pośrednia kontrola jest inicjowana za pomocą skargi kasacyjnej, którą wnosi się do Naczelnego Sądu Administracyjnego od wydanego przez wojewódzki sąd administracyjny wyroku lub postanowienia kończącego postępowanie w sprawie (art. 173 P.s.a.). Choć w świetle systematyki ogólnej P.s.a. skarga ta jest środkiem odwoławczym, to jednak w literaturze podnosi się, iż „Przymus adwokacki oraz związanie sądu kasacyjnego granicami skargi kasacyjnej sprawia, że trudno ten środek odwoławczy uznać za zwyczajny (...). Należałoby raczej zaryzykować twierdzenie, że prawo do sądu jest zasadniczo realizowane na szczeblu wojewódzkich sądów

¹ B. Adamiak, J. Borkowski, *Postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne*, Warszawa 2005, s. 365.

administracyjnych, a II instancja to tylko możliwość poddania kontroli prawidłowości rozstrzygnięcia sądu wojewódzkiego, obwarowana surowymi rygorami”².

Do owych rygorów należy przede wszystkim to, iż „zakres rozpatrzenia sprawy przez NSA jest ograniczony podwójnie. Po pierwsze, art. 183 § 1 nakazuje sądowi rozpatrywać sprawę - poza wypadkami nieważności postępowania sądowego - tylko w granicach skargi kasacyjnej. Oznacza to, że NSA kontroluje prawidłowość zaskarżonego orzeczenia tylko z punktu widzenia przepisów wyraźnie w skardze kasacyjnej powołanych. Poza kontrolą sądu pozostaje zgodność orzeczenia z innymi przepisami prawa. Innymi słowy, przedmiotem kontroli jest tylko pewien fragment sprawy rozpatrywanej w I instancji. Po drugie, nawet w razie uwzględnienia skargi kasacyjnej, NSA nie może - co do zasady - rozpoznać sprawy po raz drugi, ale zmuszony jest uchylić zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania wojewódzkiemu sądowi administracyjnemu (art. 185 § 1)”³.

Powyższe regulacje zbliżają skargę kasacyjną uregulowaną w P.s.a. do instytucji o tej samej nazwie, przewidzianej w przepisach K.p.c. Teza taka wydaje się uzasadniona tym bardziej, iż zarówno od orzeczenia zapadłego wskutek rozpoznania skargi kasacyjnej przez Naczelny Sąd Administracyjny, jak i wskutek rozpoznania takiej skargi przez Sąd Najwyższy – nie przysługuje stronie żaden środek prawny służący wzruszeniu tego orzeczenia (poza instytucją wznowienia postępowania).

Jak z tego wynika, „od orzeczeń NSA nie przysługuje żaden środek odwoławczy. Zrównanie ustrojowe Naczelnego Sądu Administracyjnego z Sądem Najwyższym wiąże się z konsekwencją, polegającą na tym, że Sąd Najwyższy nie jest już władny kontrolować orzeczeń sądów administracyjnych w żadnym trybie”⁴.

Na gruncie obecnie obowiązujących regulacji, orzeczenia Naczelnego Sądu Administracyjnego nie są zatem poddane w jakimkolwiek zakresie kontroli judykacyjnej Sądu Najwyższego. Regulacja przewidująca taką kontrolę, zawarta

² B. Gruszczyński, *Komentarz do art. 173 ustawy z dnia 20 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi* [w:] B. Dauter, B. Gruszczyński, A. Kabat, M. Niezgódka-Medek, *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*, Zakamycze, 2006, wyd. II.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

w art. 236 ust. 2 Konstytucji RP, miała charakter periodyczny i może być jedynie potwierdzeniem powyższej reguły.

Biorąc pod uwagę stan normatywny dotyczący skargi kasacyjnej w postępowaniu sądowoadministracyjnym, można więc podzielić opinię wyrażoną na gruncie przepisów o skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w postępowaniu cywilnym, w myśl której „Nie można również pomijać faktu, że dopuszczenie skargi od orzeczeń Sądu Najwyższego wydanych w wyniku skargi kasacyjnej powodowałoby nakładanie się na siebie dwóch środków zaskarżenia oraz podważałoby istotę ustroju sądów, w tym uniwersalne zasady ich struktury. W każdym systemie sądowym na najwyższym szczeblu znajduje się sąd najwyższy (naczelny, krajowy, kasacyjny itp.), którego orzeczenia są ostateczne i niezaskarżalne; w ten sposób wyczerpuje się istota i ustrojowy sens wieloinstancyjnego (dwu- lub trójinstancyjnego) systemu rozpoznawania spraw”⁵.

2. Niezależnie od powyższego godzi się podnieść, iż wbrew projektowanemu art. 287¹, przepisy P.s.a. nie posługują się pojęciem „sądu drugiej instancji” (§ 2), ani pojęciem „sądu pierwszej instancji” (§ 1).

3. Ponadto należy zauważyć, iż przepis art. 287¹¹ § 3 projektu nie przystaje do innych unormowań związanych z postępowaniem sądowoadministracyjnym, m.in. dlatego, iż posługuje się pojęciem „pozew”.

4. Niezrozumiałe jest również odesłanie do przepisów działu VA Kodeksu postępowania cywilnego w sytuacji, gdy instytucja skargi kasacyjnej w postępowaniu sądowoadministracyjnym została w sposób pełny uregulowana w przepisach P.s.a.

5. Ponadto należy zauważyć, iż w projekcie brak jest przepisu o wejściu ustawy w życie.

2
 Powołaniem
 EDWAŻNIEMO
 MINISTERA SPRAWIEDLIWOŚCI
 Małgorzata Matyjaszka
 WICEKRAJOWA PRZESYŁA
 WICEKRAJOWA PRZESYŁA

⁵ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, Sejm IV kadencji, druk nr 2696.